

DÜNYA SİNEMASINDA AKIMLAR

Esen E. Coşkun

3. BASIM

Esen E. Coşkun, Ankara Üniversitesi İletişim Fakültesi'nde gazetecilik ve sinema eğitimi aldı. 1997 yılında Ankara Üniversitesi İletişim Fakültesi'nden mezun olduktan sonra Mimar Sinan Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Sinema Televizyon Bölümü'nde yüksek lisans yapmaya başladı. Yüksek lisans yaptığı yıllarda dünya sinemasıyla ilgili incelemelerinin bir bölümünü kitap haline getirdi ve bu kitap **“Dünya Sinemasında Akımlar”** adıyla 2003 yılında yayınlandı. Aynı yıllarda Milliyet gazetesinin kültür sanat ekine ve Milliyet Sanat dergisine sinema ve edebiyatla ilgili yazmaya başladı. Daha sonra ise çeşitli dergi ve gazetelerde edebiyat ve sinemayla ilgili yazıları, şiirleri yayınlandı. Deneysel bir çalışma olan ilk romanı **“Hayal”** 2006 yılında, sinemayla ilgili bir diğer kitabı **“Türk Sinemasında Akım Araştırması”** 2009 yılında yayınlandı.

İçindekiler

Teşekkür	7
Önsöz	9
I - SANATTA AKIMLARIN ORTAYA ÇIKIŞI	13
1. Akım Kelimesinin Anlamı	13
2. Akım-Üslup Ayrımı ve Sanatta Değişik Üslup ve Akımların Oluşmasını Sağlayan Faktörler	16
3. Modern Sanata Doğru	23
II - DÜNYA SİNEMASINDA AKIMLAR	35
1. Fütürizm.....	36
2. Sovyet Toplumsal Gerçekçiliği.....	44
a. Konstrüktivizmin Sinemaya Yansıması.....	46
b. Sovyet Sinemasında Toplumsal Gerçekçilik ve Deneysel Çalışmalar	49
3. Ekspresyonizm.....	72
a. Alman Ekspresyonist Sineması.....	77
b. Kammerspiel Türü ve Sokak Filmleri	86
4. Fransız Avant-Garde Sineması	92

a.	Empresyonizm	97
b.	Dadaizm ve Soyut Sanat	109
c.	Sürrealizm.....	119
5.	Şiirsel Gerçekçilik	132
6.	İngiliz Belge Okulu	152
a.	Grierson'un Belgesel Sinemaya Yaklaşımı	156
b.	İngiliz Belge Okulu Çalışmaları	161
7.	İtalyan Yeni Gerçekçiliği.....	170
a.	İtalyan Faşizminin Yükselişi	170
b.	Faşist Dönem İtalyan Sineması ve Gerçekçilik Çabaları	171
c.	Yeni Gerçekçi Sinema.....	174
d.	Gerçekçi Kuram ve Yeni Gerçekçiliğin Bu Kurama Katkısı.....	192
8.	Fransız Yeni Dalgası.....	199
a.	Yeni Dalgayı Hazırlayan Ortam	199
b.	Bazin ve Astruc Etkisi, "Politique des Auteurs" Kuramı.....	202
c.	Yeni Dalga Sineması.....	210
9.	Özgür Sinema	236
a.	"Özgür Sinema" Yolundaki İlk Çalışmalar	238
b.	Özgür Sinemacıların "Öfke" Dönemi	242
10.	Amerikan Deneysel Sineması.....	250
a.	Yeni Amerikan Sineması ya da "Underground Sinema"	260
11.	Yeni Sinema	271
a.	Üçüncü Dünya Ülkelerinde Yeni Sinema.....	271
b.	Brezilya Yeni Sineması.....	274

Kaynaklar.....	285
-----------------------	------------

Önsöz

Sanatta büyük değişimlerin yaşandığı ve bizzat sanat kavramının sorgulandığı 19. yüzyılın sonlarında, daha sonra "Yedinci Sanat" olarak kabul edilecek sinema sanatı henüz yeni doğuyordu. Bulunuşundan itibaren yoğun olarak kitlelerin ilgisini çeken ve ilk önceleri sadece teknik bir gösteri, bir eğlence aracı olarak düşünölen sinematograf giderek gelişiyor ve bu aracın potansiyelini fark eden öncü sanatçılar sinemayla ilgili deneylerine ara vermeden devam ediyorlardı. Fransa'da Georges Méliès sinemanın olanaklarını düşsel dünyalar yaratmak için kullanırken, Amerika'da Edwin S. Porter ve David Wark Griffith ilk kez montaj ve yakın çekim denemeleri yaparak sinemanın anlatım yöntemlerini genişletiyorlardı. Sinema öncü sanatçılar sayesinde kendi anlatım yöntemini (sinema dilini) oluşturmaya, giderek bir sanat olma yolunda ilerlemeye başladı. Ve her sanat dalı gibi sinema da ilk yıllarından itibaren toplumlarda meydana gelen her tür değişime açık bir sanat oldu. Sinemanın sanat olma yolunda ilerlediği ilk yıllar, 20. yüzyılın ilk yılları, dünyada her alanda ve tabii ki sanat alanında büyük değişimlerin yaşandığı, toplumsal sarsıntıların birbiri ardına geldiği yıllardı. Yeni yeni gelişmekte olan sinema kendini bir anda

sanayileşmenin, ekonomik bunalımların, emperyalizmin, savaşların ve devrimlerin ortasında buldu. Tüm bu gelişmeler zaten çoktan sanat planına yansımış, Modern Sanat toplumlardaki ve dolayısıyla da sanattaki büyük bir değişim isteğinin sonucu olarak ortaya çıkmıştı. Modern Sanatın çeşitli akımları, geçmişin değerlerinin yadsınması ve yeni bir değerler sisteminin yaratılması çabasının ürünüydü ve yeni sanat sinema da ilk yıllarında Modern Sanatın çeşitli akımlarının yörüngesine girdi. Onlarla birlikte toplumlardaki huzursuzlukları ve değişim isteğini dile getirmeye başladı. Bunun bir nedeni sinemanın kendi anlatım yöntemini yeni yeni geliştiriyor olmasıysa, bir diğeri ilk yıllarda sinemaya ilgi duyan ve bu sanatın olanaklarını araştıran sanatçıların aslında diğer sanat dallarından geliyor olmalarıydı. Alman Ekspresyonist sineması, ilk başta edebiyat ve resim sanatında ortaya çıkan ve sonra diğer sanat dallarına yayılan Ekspresyonizmin ancak son yıllarına yetişebilmiştir; Fütürizm önce bir edebiyat akımı olarak doğmuş, son olarak sinemaya yansımıştır; 1920'lerin Fransız Avant-Garde sineması, aslında Dadaistlerin, Ekspresyonistlerin, Sürrealist sanatçıların deneysel çalışmalarının ürünüdür; Sovyet Toplumsal Gerçekçiliği ise, Fütürist ve Konstrüktivist sanatçıların devrimle birlikte kendi sanatlarını büyük ölçüde devrimin yararına sunmaları sonucu ortaya çıkmış, öncülerin deneysel çalışmaları bir toplumsal yarar anlayışıyla birlikte yürümüştür. Sesin bulunuşundan itibaren sinema sanatının kendi akımlarını yarattığını söylemek mümkünse de, aslında onlar da toplumsal birtakım değişimlerin, değişim isteğinin ürünüdür ve sinema diğer sanat dallarında meydana gelen gelişmelerden etkilenmeye devam etmiştir. 1960'lı yılların Yeni Dalgası, özellikle Alain Resnais'nin filmleri, edebiyatta ortaya çıkan Yeni Roman akımıyla yakın bir etkileşim içindedir; ve tüm dünyadaki gerçekçi sinemalar, İtalyan Yeni Gerçek-

çiliği, Cinéma-Vérité, Özgür Sinema, üçüncü dünya ülkelerinin Yeni Sinemaları büyük ölçüde belgesel sinemanın kurucularından Dziga Vertov'un ve Robert Flaherty'nin belgesel çalışmalarından etkilenmiştir. Amerikan Deneysel sinemasının doğuşunda yine Avrupa'daki deneysel çalışmaların, özellikle de Fransız Avant-Garde sinemasının etkisi söz konusudur. Ama söz konusu olan eskinin tekrarı değildir; eskinin geliştirilmesi, yeni bir bakış açısı ve yeni yöntemlerle sunulmasıdır. Üçüncü dünya ülkelerinin Yeni Sinemaları, İtalyan Yeni Gerçekçiliğinin hiç olmadığı oranda antiemperyalist ve devrimci bir içeriğe sahiptir; Fransız Yeni Dalgası Şiirsel Gerçekçilikten etkilenmişse de, Şiirsel Gerçekçiliğin sahip olduğu toplumsal eleştiri düzeyine hiçbir zaman ulaşmamıştır, ama zaten Yeni Dalgaya özelliğini veren içerikten çok biçim sorunlarıdır ve bu anlamda Fransız Yeni Dalgası ilk çağdaş sinema akımı olarak kabul edilir.

Sinema alanında değişik dönemlerde değişik ülkelerde birçok farklı anlayış ortaya çıkmıştır; biçimsel ve içeriksel sorunların yanında teknik sorunlar tüm sinema tarihi boyunca sadece bu sanatla ilgilenen değil, ama diğer sanatlarla ilgilenen sanatçılar tarafından da tartışma konusu edilmiştir. Sinemanın popüler bir sanat olarak kitlelere ulaşma ve etkilendirme gücü ortadadır. Ve sinema sanatında ortaya çıkan her anlayış, tam da bu nedenle, getirdikleri yenilik ve farklılıkların gücü oranında giderek tüm dünya sinemasını etkileyen akımlara dönüşmüşlerdir.

I

Sanatta Akımların Ortaya Çıkışı

1. “Akım” Kelimesinin Anlamı

Çeşitli kaynakları taradığımızda “akım” kelimesinin hemen hemen aynı şekilde tanımlandığını görürüz: “...sanatta, siyasette, düşünce hayatında ortaya çıkan yeni görüş, yöntem, cereyan, tarz...”¹ Ancak “akım” kelimesinin ilk olarak ne zaman kullanılmaya başlandığı ve bir oluşumun akım olarak nitelendirilebilmesi için hangi şartların oluşması gerektiği gibi soruları sorduğumuzda, bunların cevaplarının doğrudan verilmediğini fark ederiz. Bunları açıklayabilmek için de sanat tarihine bir göz atmamız ve değişik akımların hangi şartlarda oluştuğunu incelememiz gerekir.

Sanat Kavram ve Terimleri Sözlüğü’nde “akım” kelimesinin tanımı yapılırken, bu sözcüğün daha çok Modern Sanat içindeki farklı anlayışlar söz konusu olduğunda kullanıldığına, daha önceki dönemler içinse “üslup” kelimesinin tercih edildiğine dikkat çekilmekte, “...Gotik, Rönesans,

---

¹ *Türkçe Sözlük*, Türk Dil Kurumu, Ankara, 1988

Barok birer üslup olduğu halde Kübizm, Gerçeküstücülük, Brütalizm birer akımdır”² denilmektedir.

Aynı kaynağa baktığımızda “Modern Sanat” kavramının ise şu şekilde açıklandığını görürüz: “19. yüzyılın eklektisist³ doğrultudaki sanat anlayışına karşıt tüm sanat akımlarını ve üsluplarını içerir. Hangi tarihten sonra ortaya çıkan sanatsal davranışların Modern Sanat kapsamında sayılacağı kesinlik taşımaz. Çoğunlukla, 19. yüzyıl ortalarında beliren Realizm ilk modern akım sayılmaktaysa da, Modern Sanatın başlangıcını çok daha ileriye, 1905’e, Kübizmin ortaya çıkışına dek almak olanaklıdır. Modern Sanat, Avrupa sanatında Rönesans’tan bu yana egemen olan doğaya sadakat kaygısının yadsınışı olarak düşünülüyorsa, Kübizmin ilk modern akım olarak nitelenişi çok daha doğru olacaktır.”⁴

Bu açıklamaya dayanarak sanattaki akımların 20. yüzyılın başlarında “sanat” kavramında meydana gelen değişimle birlikte oluştuğunu söylemek mümkündür. Daha doğrusu, bu döneme kadar sanatta meydana gelen değişim ve gelişmeler “sanat” kavramının sorgulanmasına ve yeni bir tanımlamanın yapılmasına neden olmuştur.⁵

---

² SÖZEN Metin; TANYELİ Uğur, *Sanat Kavram ve Terimleri Sözlüğü*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1992, s. 15

³ **eklektisist**: Eklektisizm anlayışı doğrultusunda üretilmiş yapıtları ve bu anlayışla çalışan sanatçıları niteler.

⁴ SÖZEN; TANYELİ, *a.g.e.*, s. 164

⁵ **sanat**: Artık eskimiş bir formülleştirmeye sanat, “insanoğlunun yarattığı yapıtlarda güzellik ülküsünün ifadesi” biçiminde tanımlanır. Oysa, güzellik ülküsünün sanat için bir zorunluluk olmadığı, çağdaş sanat düşüncesi evreninde bir yeri kalmadığı kesin gibidir. Dolayısıyla, sanatı bugün Thomas Munro’nun tanımıyla, “doyurucu estetik yaşantılar oluşturmak amacıyla dürtüler yaratma becerisi” diye nitelemek olanaklıdır. Doyurucu bir estetik yaşantı ise, mutlaka güzellik etkisi oluşturmak zorunda değildir. Örneğin, ilkel toplumların ya da Azteklerin sanatları “güzel” olmaktan uzak olduğu gibi, bunu amaçlamış olduklarını kanıtlayacak bir ipucundan da yoksunuz. Çoğu kez ve çoğu toplumda

19. yüzyılın sonlarında, sanatçıların o zamana dek devam eden doğayı en mükemmel bir biçimde ve aslına uygun olarak taklit etme çabalarının yerini başka istek ve endişeler almıştı. Bu dönemdeki kimi sanatçılar sanatın doğayı taklit etmekten daha öte bir şey olması gerektiğini ve doğayı mükemmel bir biçimde taklit etmenin sanatta daha önemli birtakım unsurların (denge, duyguların ifade edilmesi, saflık...) arka plana itilmesine neden olduğunu düşünüyorlardı. Bu sanatçılar birtakım yeni arayışlar içine girdiler ve bunun sonucunda da bugün "Modern Sanat" olarak adlandırdığımız oluşumlar ortaya çıktı. Modern Sanat, bütünlüğü olan, kendi biçim anlayışını getiren ve o dönemdeki tüm sanatçıların ortak bir şekilde hareket etmesini sağlayan bir "üslup" değildir. Çünkü içinde birçok farklı yaklaşımı ve sanatsal oluşumu barındırır. Modern Sanat adı altında toplanan farklı akımların tek ve en önemli ortak özelliği, doğayı taklit

---

sanat yapıtının yarattığı estetik yaşantı, korkutma, tiksindirme, irkiltme boyutlarına sahip olabilmektedir. Güzellik kavramının sanatsal düşünce içinde başköşeye yerleştirilmesi ancak Rönesans'ta ortaya çıkar ve 19. yüzyılda neredeyse resmi bir sanat ideolojisine dönüşür. Çağdaş sanat anlayışı "güzel" sorunsalını tasfiye ettiği gibi, bir tanım çabasını da büyük ölçüde bir kenara bırakmıştır. Sorun, daha çok sanatsal yaratma sürecinin ne olduğu biçiminde ortaya konmakta. Bu bakış açısıyla, sanatsal üretimin bir dizge değiştirme işlemi olarak nitelenmesi olanaklıdır. Başka bir deyişle, sanatsal yaratma gerçekliğin yeniden üretilmesi eyleminden başka bir şey değildir. Sanatçı, aslında sanatsal nitelikte olmayan gerçeklikleri seçerek, onları gerçekte yer aldıkları dizgeden başka bir dizge içinde yeniden konumlandırmaktadır. En basit örneğiyle, "ready-made"ın sanatsal nitelikte sayılabilmesi, bu dizge değiştirme ve dolayısıyla da gerçekliği yeniden üretme sürecinden geçmesi sayesinde. Sanatçı bu örnekte bir endüstri ürününü binlercesi arasından seçerek, onu içinde konumlandığı endüstriyel ürünler dizgesinden yalıtmakta ve bu nedenle de sanat dizgesine yerleştirebilmektedir. "Ready-made" örneğinde neredeyse amacına indirgenmiş olan bu sanatsal yaratma süreci, her tür yapıt için, çoğunlukla çok daha karmaşık bir biçimde söz konusudur.

Kaynakça

- ABİSEL Nilgün, "Ladik Belgeseli, Bir Uygulama Örneği", *AÜSBF Basın Yayın Yüksekokulu Yıllık, 1974-1976*, AÜSBF Yayınları, Ankara.
- ABİSEL Nilgün, *Sessiz Sinema*, Ankara Üniversitesi Basın Yayın Yüksekokulu Yayınları, Ankara, 1989.
- ADALI Bilgin, *Belgesel Sinema*, Hil Yayın, İstanbul, 1986.
- ARMEES Roy, "Üçüncü Sinema", çev. Burutay KAYA, *Yeni Sinema Dergisi*, Sayı: 3, Sonbahar 1997.
- ASTRUC Alexandre, *Yaratma Gücümüzün Katedralleri*, (L'Ecran Français, 30 Mart 1948), (çev. Orhan DURU), *Türk Dili Dergisi*, Sinema Özel Sayısı, Sayı: 196, Ocak 1968.
- BAZIN Andre, *Sinema Nedir?*, çev. İbrahim ŞENER, İzdüşüm Yayınları, İstanbul, Eylül 2000.
- Bildiri, "Yeni Amerikan Sineması Topluluğu", (*Film Culture Dergisi*, Sayı: 22 -23, Yaz 1961), çev. Nijat ÖZÖN, *Türk Dili Dergisi*, Sinema Özel Sayısı, Sayı: 196, Ocak 1968.
- BİRYILDIZ Esra, *Sinemada Akımlar*, Beta Basım, İstanbul, Ekim 1998.
- BUNUEL Luis, *Son Nefesim*, çev. İlkay KURDAK, Afa Yayınları, İstanbul, 1986.
- BÜKER Seçil, *Auteur Kuram Üzerine, ...Ve Sinema*, Hil Yayın, İstanbul, Kitap 2, Nisan 1986.
- CHABROL Claude, "Konuşma", (*Cahiers du Cinéma*, Sayı: 138, Aralık 1962), çev. Salâh BİRSEL, *Türk Dili Dergisi*, Sinema Özel Sayısı, Sayı: 196, Ocak 1968.
- ÇAPAN Sungu, *Underground Cinema ve Uzantıları, ...Ve Sinema*, Hil Yayın, İstanbul, Kitap 6.

- DE SICA Vittorio, "Sinema Üzerine...", Der. ve çev. Nijat ÖZÖN, *Türk Dili Dergisi*, Sinema Özel Sayısı, Sayı: 196, Ocak 1968.
- DERMAN Deniz, *Jean-Luc Godard'ın Sinemasında Kadının Yeniden-sunumu*, Değişim Ajans, Ankara.
- DORSAY Atilla, *Yönetmenler, Filmler, Ülkeler-2*, Varlık Yayınları, İstanbul, 1988.
- DUBE Wolf Dieter, "Resim ve Grafik Sanatlar", *Ekspresyonizm Sanat Ansiklopedisi*, çev. Beral MADRA, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1984.
- GEVGİLİLİ Ali, *Çağını Sorgulayan Sinema*, Bağlam Yayınları, İstanbul, Mayıs 1989.
- GIDAL Peter, Andy Warhol, (Studio Vista Publishers, London, 1973), (çev. İhsan KABİL), ...Ve Sinema, Hil Yayın, İstanbul, Kitap 6
- GODARD Jean-Luc, "Konuşma", (*Cahiers du Cinéma*, Sayı: 138, Aralık 1962), çev. Salâh BİRSEL, *Türk Dili Dergisi*, Sinema Özel Sayısı, Sayı: 196, Ocak 1968.
- GOMBRICH E.H., *Sanatın Öyküsü*, çev. Erol ERDURAN, Ömer ERDURAN, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1997.
- GRIERSON John, "Belge Film Üstüne" (HARDY, Forsyth, *Grierson on Documentary*, London: Collins, 1966), çev. Akşit GÖKTÜRK, *Türk Dili Dergisi*, Sinema Özel Sayısı, Sayı: 196, Ocak 1968.
- HARDY Forsyth, *Grierson on Documentary*, London, Collins, 1966.
- HAUSER Arnold, *Sanatın Toplumsal Tarihi*, çev. Yıldız GÖLÖNÜ, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1984.
- İDRİSOĞLU Alev, *Dünya Sinema Tarihi Ders Notları*, Mimar Sinan Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Sinema-TV Bölümü, İstanbul, 1998-2000.
- KALİÇ Sabri, *Deneyisel Sinemanın Kısa Tarihi*, Hil Yayın, İstanbul, 1992.
- KNIGHT Arthur, *The Course of Italian Neorealism, The Emergence of Film Art*, Lewis JACOBS (ed.), New York, N. N. Norton and Company, 1979.
- LYNTON Norbert, *Modern Sanatın Öyküsü*, çev. Cevat ÇAPAN, Sadi ÖZİŞ, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1982.

- MAKAL Oğuz, *Fransız Sineması*, Kitle Yayınları, Ankara, Nisan 1996.
- MITRY Jean, "Sinema", *Ekspresyonizm Sanat Ansiklopedisi*, çev. Si-nem GÜRSOY, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1984.
- MORAN Berna, *Edebiyat Kuramları ve Eleştirisi*, Cem Yayınevi, İstanbul, 8. Baskı, 1991.
- NİŞ (ABİSEL) Nilgün; ERYILMAZ Tuğrul, "Sinemanın Çağdaş-laşması: Yeni Gerçekçilik, Yeni Dalga", *AÜSBF Basın Yayın Yüksekokulu Yıllık, 1979-1980*, AÜSBF Yayınları, Ankara.
- ONARAN Alim Şerif, *Sinemaya Giriş*, Filiz Kitabevi, İstanbul, 1986.
- ÖZÖN Nijat, *100 Soruda Sinema Sanatı*, Gerçek Yayınevi, İstanbul, 3. Baskı, Ekim 1990.
- ÖZÖN Nijat, *Sinema: Uygulayımı, Sanatı, Tarihi*, Hil Yayın, İstanbul, 1985.
- PUDOVKİN Vsevolod, *Sinemanın Temel İlkeleri*, çev. Nijat ÖZÖN, Bilgi Yayınevi, İstanbul, 1966.
- RHODE Eric, "Amerika'da Yeni Dalga", (*A History of the Cinema*, Pelican Books, 1984), çev. Ayşe BERKMAN, 25. *Kare Sinema Kültür Dergisi*, Sayı: 28, Temmuz-Eylül 1999.
- RICHARD Lionel, "Ekspresyonist Akım", *Ekspresyonizm Sanat Ansiklopedisi*, çev. Beral MADRA, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1984.
- ROCHA Glauber, "Açlık Kültürü, Şiddet Sineması", (*Pozitif*, Sayı: 73, Şubat 1966; *Cinéma 67*, Sayı: 113, Şubat 1967), der. ve çev. Nijat ÖZÖN, *Türk Dili Dergisi*, Sinema Özel Sayısı, Sayı: 196, Ocak 1968.
- ROSELLINI Roberto, "Yeni Gerçekçilik", (*Cahiers du Cinéma*, Sayı: 50, Ağustos-Eylül 1955), çev. Salâh BİRSEL, *Türk Dili Dergisi*, Sinema Özel Sayısı, Sayı: 196, Ocak 1968.
- ROTHA Paul, "Belge Filmciliğinin Bazı İlkeleri", çev. Arsal SOLEY, *Türk Dili Dergisi*, Sinema Özel Sayısı, Sayı: 196, Ocak 1968.
- ROTHA Paul, *Sinema Tarihi-Ülke Sinemaları*, çev. İbrahim ŞENER, Sistem Yayıncılık, İstanbul, Nisan 1996.
- Sanat Tarihi Ansiklopedisi*, Görsel Yayınlar, Cilt:4, 2. Baskı, 1983.
- SANDER Oral, *Siyasi Tarih-İlkçağlardan 1918'e*, İmge Kitabevi Ya-yınları, Ankara, Ekim 1989.

- SANDER Oral, *Siyasi Tarih, 1918-1994*, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara, 5. Baskı, 1996.
- SÖZEN Metin; TANYELİ Uğur, *Sanat Kavram ve Terimleri Sözlüğü*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1992.
- Sinema Akımları, der. Deniz DERMAN, Serhat GÜNAYDIN, Ahmet İNAM, Oğuz ONARAN, *Med-Campus # A126*, Proje Yayınları, Ankara, 1997.
- TALAS Cahit, *Toplumsal Politika*, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara, Ekim 1990.
- TURANİ Adnan, *Çağdaş Sanat Felsefesi*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1990.
- TURHANLI Halil, "Boyuneğmeyen Sapkın Bir Melek", ...*Ve Sinema*, Hil Yayın, İstanbul, Kitap 6.
- TURHANLI Halil, "Psikedelik İzdüşümün Yaratıcısı", ...*Ve Sinema*, Hil Yayın, İstanbul, Kitap 6.
- Türkçe Sözlük*, Türk Dil Kurumu, Ankara, 1988.
- ÜSTEL Özer, "Bir Sinema Adamının Ardından", ...*Ve Sinema*, Hil Yayın, İstanbul, Kitap 6.
- VERTOV Dziga, "'Sinema-Göz'cülerin Devrimi", (*Lef*, Sayı:3, 1923), (çev. Nijat ÖZÖN), *Türk Dili Dergisi*, Sinema Özel Sayısı, Sayı: 196, Ocak 1968.
- VISCONTI Luchino, "İnsanbiçimci Sinema", (*Cinéma*, Sayı: 173 - 174, 25 Eylül -25 Ekim 1943), çev. Nijat ÖZÖN, *Türk Dili Dergisi*, Sinema Özel Sayısı, Sayı: 196, Ocak 1968.
- ZAVATTINI Cesare, "Yeni Gerçekçilik Üzerine Görüşler", (*Cahiers du Cinéma*, Sayı: 33, Mart 1953), çev. Nijat ÖZÖN, *Türk Dili Dergisi*, Sinema Özel Sayısı, Sayı: 196, Ocak 1968.